

USTROJ I SEMANTIKA INFINITNIH GLAGOLSKIH OBLIKA U TURSKOM JEZIKU

Čaušević, Ekrem, 2018. *Ustroj i semantika infinitnih glagolskih oblika u turskom jeziku. Turski i hrvatski jezik u usporedbi i kontrastiranju*. Zagreb: Ibis grafika.

Konačno je pred nama dugo očekivana knjiga Ekrema Čauševića *Ustroj i semantika infinitnih glagolskih oblika u turskom jeziku*, na radost svim turkolozima, studentima turskog jezika i mnogim lingvistima koji su svjesni da bavljenje jezikoslovljem nije potpuno bez poznavanja strukture neindoevropskih jezika. Spomenuta je knjiga, kao i sva prethodna djela Ekrema Čauševića, “plod dugogodišnjeg rada na sintaksi turskog jezika u usporedbi i kontrastiranju sa sintaksom hrvatskog jezika” (Čaušević, 2018: XI). Iza samog naslova ove opsežne studije od 358 stranica krije se, zapravo, najteži dio gramatike turskoga jezika, srž onoga što turski jezik čini potpuno drukčijim od indoevropskih jezika i što predstavlja najveću prepreku u postizanju zadovoljavajuće razine jezične kompetencije. Naime, infinitni oblici u turskom jeziku jesu istovremeno i sredstvo i označitelji sintaksičke subordinacije pa je njihova struktura, sintaksičke funkcije i značenja za studente najteži dio gramatike turskog jezika. Ova knjiga, koja ih detaljno analizira i objašnjava, ujedno je i ključ koji otvara vrata za ulazak u strukturu turskog jezika ali i u drugačiju percepciju izvanjezične stvarnosti sagledane kroz jezik, odnosno u drugačiji način mišljenja i konceptualiziranja vanjskoga svijeta. Taj različit način mišljenja podrazumijeva, zapravo, sposobnost sintaksičkog strukturiranja rečenica koje je često, ni manje ni više, potpuno obrnuto u poređenju s rečenicima našeg maternjeg jezika. Naime, u turskom jeziku infinitne forme nižu se nalijevo u odnosu na finitni predikat, baš kao što se i svi drugi zavisni članovi u ovom jeziku ljevostrano nižu u odnosu na upravni član skupine.

Infinitnim sintagmama autor naziva one čiji je upravni član infinitni glagolski oblik, znači glagolska imenica, particip ili konverb a sve one nastaju

preoblikom ishodišne rečenice s finitnim predikatom u infinitnu formu. Veliku vrijednost ove knjige predstavlja i pažnja koju je Ekrem Čaušević posvetio preoblikovanjima ishodišne rečenice u infinitnu skupinu riječi jer je to najbolji način za njihovo razumijevanje. Sam autor za takav pristup navodi dva razloga: “1) zbog toga što su strukturne i tipološke karakteristike infinitnih skupina riječi *zadane gramatičkim i obavijesnim ustrojem ishodišne rečenice* i 2) zato što se infinitnim skupinama izražavaju približna značenja gotovo svih hrvatskih zavisnih surečenica” (Čaušević, 2018: XII).

Knjiga sadrži pet poglavlja: 1. *Kratki osvrt na načine izražavanja koordinacije i subordinacije u turskom jeziku*, 2. *Infinitni glagolski oblici turskoga jezika*, 3. *Nominalizacija*, 4. *Atribucija* i 5. *Adverbijalizacija*.

U prvom poglavlju, iako je naslovljeno kao *Kratki osvrt na načine izražavanja koordinacije i subordinacije u turskom jeziku*, autor daje iscrpnu analizu načina izražavanja koordinacije i subordinacije: asindetskog (bezvezničkog) i sindetskog (vezničkog). Kako turski jezik nema svoje veznike, sindetsko je sklapanje posljedica “kontakata turskog jezika s perzijskim i arapskim jezikom, iz kojih je posudio veći broj konjunktora (nezavisnih) i subjunktora (zavisnih veznika)” (Čaušević, 2018: 1). Bitna karakteristika turskog jezika (kao SOV jezika) jeste to da se subordinacija najčešće realizira preoblikom finitnoga glagolskog oblika u infinitni glagolski oblik, pa se tako sve zavisnosložene rečenice jezika južnoslavenskog dijasistema u turskom jeziku izražavaju, zapravo, konstrukcijama s infinitnim glagolskim oblicima. Ako se, pak, neke vrste složenih rečenica mogu sklapati dvojako (subjunktorom ili preoblikom finitnoga glagolskog oblika u infinitni), onda se one, ističe autor, “razlikuju ne samo po gramatičkom (sintaktičkom) ustroju, nego i po obavijesnome” (Čaušević, 2018: 2).¹

Drugo poglavlje koje nosi naslov *Infinitni glagolski oblici turskoga jezika* daje razdiobu infinitnih skupina prema upravnom članu i prema značenju i funkcijama “jer predmnijeva raščlambu tih struktura na dvjema sintaktičkim razinama: razini sintagme i razini temeljne rečenice” (Čaušević, 2018: 23). Tako je ovdje riječ o sintagmama čiji su upravni članovi glagolska

¹ Autor navodi primjer: 1. *Toplantıya gelemedimçünkü hastaydım.* (Nisam mogao doći na sastanak *jer sam bio bolestan.*), gdje je zavisna surečenica nova obavijest (rema), i 2. *Hasta olduğum için toplantıya gelemedim.* (Budući da sam bio bolestan, nisam mogao doći na sastanak.), gdje je konstrukcija s infinitnim oblikom ono što je već poznato (tema) (Čaušević, 2018: 2).

imenice, participi ili konverbi. Autor za svaki primjer skupine navodi i ishodišnu rečenicu čijom je preoblikom ona nastala i iznova ističe jednu od najvažnijih karakteristika turskog jezika koja, kao takva, predstavlja i teži dio u savladavanju jezičke kompetencije na turskom jeziku – načelo *prepozitivne kvalifikacije* koje podrazumijeva model zavisni + upravni član. “*Ljevostrano nizanje podređenih članova ili ljevostrana subordinacija* u odnosu na upravni član sintagme temeljna je karakteristika *svih turskih skupina riječi*” (Čaušević, 2018: 35). U ovom poglavlju autor nas upoznaje i sa historijatom rasprava koje su se vodile u vezi sa pitanjem šta je zavisna rečenica u turkijskim jezicima, odnosno dvojbe da li su opisane skupine zavisne surečenice ili prošireni rečenični članovi iako je nedvojbeno da je preoblika VF → VI izvorno turski način izražavanja subordinacije, te nakon iscrpne argumentacije zaključuje: “Mislim da se kategorizacija turskih infinitivnih skupina kao ‘zavisnih surečenica s infinitivnim predikatom’, a ne kao proširenih rečeničnih članova, više temelji na intuiciji negoli na lingvističkim argumentima” (Čaušević, 2018: 55).

U poglavlju *Nominalizacija* autor ponajprije objašnjava da je dominacija nominalnih nad verbalnim strukturama u turskom jeziku posljedica aglutinativnog ustroja SOV jezika, gdje su glagolske imenice i sredstvo izražavanja subordinacije. Tako se svaka turska rečenica može nominalizirati jer za preoblake ne postoje formalnogramatičke prepreke i restrikcije (osim onih semantičke prirode). Potom se navode morfološka i sintaksička obilježja glagolskih imenica, kao i funkcije imenskih skupina u rečenici. U ovom su poglavlju detaljno opisane glagolske imenice na –MaK, glagolske imenice na –mA, glagolske imenice na –DIk i –(y)AcAk, kao i načini njihove preoblake iz ishodišne rečenice, te njihove razlike u upotrebi i značenju.

U četvrtom poglavlju, koje nosi naslov *Atribucija*, prvo se pojašnjava atribucija bez preoblake VF → VI gdje je, zapravo, riječ o subordinaciji koja se na sintaksičkom planu realizira drugom genitivnom vezom, a potom atribucija preoblikom VF → VI gdje su participi i proparticipi istovremeno i relativizatori i atributi a “izbor jednog ili drugog relativizatora ovisi o sintaktičkoj funkciji postcedenta prije preoblake atribucijom” (Čaušević, 2018: 192). Autor daje iscrpna objašnjenja koja na najbolji način otvaraju put ka razumijevanju ovog, ponekad studentima vrlo teškog, dijela turske gramatike ujedno opisujući preoblake glagolskih rečenica u atributne

konstrukcije koje sadržavaju participe i proparticipa, kao i vrste atributivnih konstrukcija i njihova značenja. Kada su u pitanju subjekti participskih i proparticipskih konstrukcija, autor skreće pažnju na “mogućnosti i ograničenja preoblika ishodišne rečenice s obzirom na njen gramatički i obavijesni ustroj” (Čaušević, 2018: 255). Naime, obavijesni ustroj rečenice presudno utječe na to hoće li se preoblika atribucijom vršiti participom čiji je subjekt u apsolutnom padežu ili proparticipom čiji je subjekt u genitivu, a što studentima turskog jezika, također, predstavlja poteškoće u učenju i razumijevanju. U ovom su poglavlju potanko opisane i glagolske imenice na $-(y)I\mathfrak{s}$, kao i manje produktivne glagolske imenice na $-mI\mathfrak{s}-IIk$, na $-(mA)mAz-IIk$ te neproduktivna glagolska imenica na $-mAk-IIk$.

Peto i posljednje poglavlje nosi naslov *Adverbijalizacija*, u kojem su detaljno opisani konverbi za koje autor kaže da su “bezlični, morfološki nepromjenjivi glagolski oblici adverbijalnog značenja” (Čaušević, 2018: 277), te da je A. von Gabain prva skrenula pažnju na to da je za turske gerunde prikladniji termin *konverb* jer se po svojim sintaksičkim funkcijama i značenju bitno razlikuju od gerunda u evropskim jezicima. Konverbi su jednofunkcionalni jer im mjesto otvara predikatni glagol kojemu su sintaktički podređeni. U ovom se poglavlju daje klasifikacija konverba (konverbi načina: na $-(y)A\dots-(y)A$, na $-(y)ArAk$, na $-mAdAn$, konverbi vremena: na $-(y)AII$, na $-(y)IncA$, na $-iken$), njihova značenja, kao i restrikcije u pogledu zasebnog subjekta konverba. Potom su navedeni i opisani kvazikonverbi, “morfološki heterogeni glagolski oblici u priložno-odredbenoj funkciji” (Čaušević 2018: 313), a u koje spadaju konverbi na $-DIk\mathfrak{c}A$, na $-DIkta$, na $-DIktan$ sonra, na $-r\dots-maz$, na $-mAksIzIn$. Kraj poglavlja ostavljen je za konverb koordinacije na $-(y)Ip$, koji je, iako izražava koordinaciju, ipak, kao i svi drugi infinitni oblici u turskom jeziku podređen korelativnom glagolskom obliku u rečenici. Znači, radi se o svojevrsnom paradoksu (jednom od mnogih u turskom jeziku) da se koordinacija izražava subordinacijom. “Štoviše, konverb koordinacije ovisniji je od svih drugih infinitnih glagolskih oblika jer od korelativnog (finitnog ili infinitnog) glagolskog oblika ‘preslikava’ sve gramatičke kategorije i preuzima sve sintaktičke funkcije koje taj oblik obnaša” (Čaušević, 2018: 321).

Knjiga Ekrema Čauševića *Ustroj i semantika infinitnih glagolskih oblika u turskom jeziku* prva je cjelovita knjiga i dosad najkompletnija studija posvećena turskim infinitnim formama u kontrastivnoj analizi s nekim

stranim jezikom. Nedostatak kontrastiranja jeste jedan od ključnih razloga zbog kojeg većina gramatika turskih autora, koje i jesu najčešće namijenjene izvornim govornicima turskog jezika, strancima ne može pružiti zadovoljavajući uvid u strukturu tog jezika jer “turski jezikoslovci gramatici svojega jezika pristupaju na odveć tradicionalan i deskriptivan način” (Čaušević, 2018: XIII). Kao što je već rečeno, infinitivne forme predstavljaju najteži dio turske gramatike, a način na koji su ovdje predstavljene i analizirane jeste najbolji put za njihovo savladavanje i ulaz u strukturu jednog tako drugačijeg, neindoevropskog jezika kao što je turski. Samo kontrastiranje jezika ujedno donosi i neprocjenjiv pogled izvana na vlastiti maternji jezik. Iz toga proizlazi da je ova knjiga nezaobilazno štivo kako za turkologe i studente turskog jezika, tako i za lingviste općenito, te one koji žele postići bolji i dublji uvid u vlastiti maternji jezik.